

Oud maar niet vergeten

Toekomstbestendig wonen en zorg voor ouderen vraagt om innovaties op alle fronten

Het zekerstellen van zorg, wonen en welzijn van ouderen - voor nu en in de toekomst - is een maatschappelijke opgave. Om deze opgave aan te pakken, zullen we een open blik moeten houden voor een verandering van het huidige systeem dat zorg, wonen en welzijn voor ouderen organiseert. Dat vereist innovatiebeleid dat ruimte biedt aan technologische én sociale innovaties. Dit vraagt om een overheid die ruimte maakt om te experimenteren en die integraal en met meerdere partijen samenwerkt. Het Rathenau Instituut voegt met dit Bericht aan het parlement het zogeheten opgavegericht innovatiebeleid als een belangrijk perspectief toe aan het debat rond de aanpak van het tekort aan woningen en gepaste zorg voor ouderen.

Op 25 oktober 2021 vergadert de Tweede Kamer over de initiatiefnota *Over een eigen thuis, voor nu en morgen; wonen en ouderenzorg, de impasse voorbij*.¹ De initiatiefnemers beschrijven het urgente probleem van de snelgroeiende vergrijzing, het toenemende tekort aan zorgmedewerkers en het afnemende aantal verpleegtehuizen. Zij willen onder andere een nationaal akkoord dat regelt dat er voldoende gebouwd wordt voor ouderen, dat zij passende zorg ontvangen en dat ze invloed hebben op hun nieuwe woonomgeving. Ook willen zij dat de Tweede Kamer de regie naar zich toetrekt door van wonen en zorg een zogenaamd “groot project” te maken waardoor de Kamer het beleid veel gericht kan bijsturen.

1 Kamerstuk II 2021, 35503-2. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020D25642>

Het vraagstuk rond zorg en wonen voor ouderen is een typisch voorbeeld van wat tegenwoordig een *maatschappelijke opgave* genoemd wordt. Studies van het Rathenau Instituut laten zien dat kennis- en innovatiebeleid de laatste tijd steeds sterker in het teken van grote maatschappelijke opgaven staat, zoals klimaatverandering en duurzame energie. Dit beleid wil oplossingen bevorderen, door interessante innovatie-initiatieven de ruimte te geven. Voor wonen en zorg voor ouderen is dat niet eenvoudig: het bestaande landschap van spelers, wetten, regels en afspraken rond wonen en zorg voor ouderen is complex. In een setting van bestaande wet- en regelgeving, marktwerking en efficiëntie in de bouw en in de zorg is het lastig om belangrijke waarden als solidariteit, recht op wonen en menswaardige zorg, te borgen. Het huidige systeem biedt weinig ruimte voor innovatie.

Het Rathenau Instituut heeft eerder al gesteld dat voor het aanpakken van maatschappelijke opgaven een nieuw genre innovatiebeleid nodig is waarin een integrale, brede aanpak centraal staat. Met dit Bericht aan het parlement willen we het belang van passend innovatiebeleid toevoegen aan het debat over wonen en zorg voor ouderen. Hoe komt passend opgavegericht innovatiebeleid voor toekomstbestendig wonen, zorg en welzijn voor ouderen tot stand? Dat lichten we hieronder toe aan de hand van een vijfstappenplan. De overheid krijgt hierin een brede, faciliterende rol toebedeeld, maar zal ook zelf moeten innoveren.

Stap 1: Stel eerst een gezamenlijk doel vast...

Opgavegericht innovatiebeleid begint allereerst bij het gezamenlijk vaststellen van het maatschappelijk doel. Dat start met het samen beantwoorden van de vraag: hoe ziet toekomstbestendig wonen, zorg en welzijn voor ouderen er eigenlijk uit? Stel het te bereiken doel zo goed mogelijk vast met ouderen zelf en met mantelzorgers, beleidsmakers, wetenschappers, mensen uit de praktijk (zorg en bouw), bedrijven en politici. Weeg daarbij de belangen en waarden mee van alle betrokkenen en van de samenleving als geheel. En onthoud dat ouderen een heel diverse groep vormen. De overheid kan het vaststellen van dit gemeenschappelijke doel faciliteren.

Stap 2: Maak daarna een analyse van het huidige systeem...

Vervolgens is het zaak om, weer met alle betrokkenen, een goede analyse te maken van het huidige systeem (of misschien wel meerdere systemen) waarin wonen, zorg en welzijn voor ouderen nu is georganiseerd. Denk bijvoorbeeld aan de volkshuisvesting, de financiering van wonen en zorg, de toekenning van huizen, zorg en ondersteuning door overheden, de omgevingswet, grondprijnsbeleid, de regels over de kostendelersnorm en de praktijken van bouwen en van digitale en menselijke zorg. Waar zijn innovaties die bijdragen aan het aanpakken van de opgave nodig? Wat zijn de barrières daarbij? Dit vraagt om een overheid die openstaat voor het gezamenlijk onderzoeken van de knelpunten, ook als het de eigen wet- en regelgeving betreft.

Stap 3: Geef vervolgens ruimte aan technologische én sociale innovaties...

Als je het bestaande systeem wilt veranderen, moet er ruimte zijn voor technologische én sociale innovaties. Op digitale en andere technologische innovaties hebben ministeries meestal wel een duidelijke visie. Denk bijvoorbeeld aan het beleid voor innovaties in de MedTech-visie van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en aan het missiegeoriënteerde innovatiebeleid voor zorg en gezondheid van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. *Telecare* (digitale zorg), *telemedicine* (digitale consulten) en digitale monitoring voor ouderen zijn in beeld. Maar ook (juist!) sociale innovaties zijn belangrijk bij een systeemverandering. Dat geldt zeker rond zorg, wonen en welzijn voor ouderen. Met sociale innovaties bedoelen we ook juridische, economische en institutionele innovaties. Het gaat dan om andere regels, andere rollen en bevoegdheden van (lokale) overheden en andere financieringsmodellen voor wonen en zorg voor ouderen. Technologische en sociale innovatie gaan daarbij soms hand in hand.

Stap 4: Zorg daarbij als overheid voor verbinding...

Opgavegerichte innovatie heeft baat bij cocreatie. Dat vereist kennis- en innovatiebeleid dat gericht is op verbindingen, meer partijen betreft en meer integraal is - oftewel coördinatie op verschillende beleidsterreinen. Het vraagt bijvoorbeeld om kennisuitwisseling *tussen* ministeries, provincies en gemeenten. Het vraagt om gezamenlijke onderzoeks- en innovatieportfolio's. En het vraagt om een open, samenhangende evaluatie van bestaande wetten en regels rond bouw en zorg voor ouderen. Kortom, het vraagt om een overheid die het mogelijk maakt dat de kennis en inzichten uit de praktijk worden benut voor de opgave.

Stap 5: En bied ruimte voor experimenten van onderaf

Experimenten kunnen een eerste stap zijn naar veranderingen in een bestaand systeem. Nodig om een grote maatschappelijke opgave aan te pakken. Opgavegericht innovatiebeleid moet zich nog verder uitkristalliseren, maar er lijkt een belangrijke rol weggelegd voor instrumenten als *living labs*. Daarbij ontwikkelen onderzoekers, ondernemers, professionals, gebruikers, beleidsmakers, burgers en andere relevante maatschappelijke partijen in een levensechte experimenteeromgeving oplossingen voor lastige maatschappelijke problemen. Living labs zijn bij uitstek geschikt om sociale en technologische innovatie te combineren. Ze zijn dus ook bruikbaar voor het verwezenlijken van innovaties in wonen en zorg voor ouderen.

Tot slot

Het aanpakken van een grote maatschappelijke opgave, zoals het zeker stellen van wonen, zorg en welzijn voor ouderen, vraagt om durf. Durf van nieuwe spelers met innovatieve concepten voor zorg en wonen. Maar ook durf van overheden om grote veranderingen mogelijk te maken, met allerlei vormen van innovatie. Durf dus om ook de eigen werkwijze, wetgeving en organisatie, te veranderen.

Gerelateerde informatie van het Rathenau Instituut

Rathenau Instituut (2019) [Een missiegerichte aanpak voor slimme zorg en e-health](#) (Bericht aan het parlement)

Rathenau Instituut (2019) [Innoveren voor maatschappelijke doelen](#) (Bewerking van hoofdstuk uit het rapport Waardevol digitaliseren)

Rathenau Instituut (2020) [Voorbij lokaal enthousiasme – Lessen voor de opschaling van living labs](#) (Rapport)

Rathenau Instituut (2020) [Maak werk van opgavegericht innovatiebeleid](#) (Bericht aan het parlement)

Rathenau Instituut (2021) [Maatschappelijke opgaven vragen om een nieuw soort onderzoeksprogramma's](#) (Artikel over twee rapporten van het Rathenau Instituut)

Rathenau Instituut (2020). [It's not a crime to be old](#) (Gastartikel in een trilogie over E-health en ouderdom)

Rathenau Instituut (2020). [Growing old with dignity: which role for eHealth? | Rathenau Instituut](#) (Deel twee van de trilogie)

Rathenau Instituut (2020). [Technologies in care for older people: international report | Rathenau Instituut](#) (Deel drie van de trilogie)